

NUSAYRİLERDE GADİR HUM, FİRAŞ VE MUBAHALE BAYRAMLARI

Fatma Ahsen TURAN¹

ÖZET

Bayramlar toplulukların birbirine bağımlı arttıran, birlik beraberlik ve huzuru sağlayan önemli günlerdir. Her topluluğun ve kültürün kendine has kutlama ve ritüelleri vardır. Nusayrîlerin de inançlarına mahsus çok sayıda bayramları, inanışları ve ritüelleri mevcuttur.

Makalemizde bütün inanış ve ritüelleriyle bugün de canlı bir şekilde yaşatılan Gadir Hum, Firaş ve Mubahale bayramları ve bu bayramlardaki inanış ve ritüeller ile ilgili bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nusayrî, Gadir Hum , Firaş, Mubahale, bayram

GADİR KHUM, FIRAS AND MUBAHALA BAYRAMS IN NUSAYRIS

ABSTRACT

Bayrams are extremely significant occasions to enhance the cooperation, collaboration, and peace among individuals in a society. Each community or culture has its own way of celebration and rituals. With all beliefs and rituals, Gadir Khum, Firas, and Mubahala Bayrams are still alive and some information will be presented on them in this study.

Keywords: Nusayrî, Gadir Khum, Firas, Mubahala, religious festival

Giriş

Toplumsal bellek, onu taşıyanlarla birlikte vardır ve gelişigüzel devredilemez. Sürece katılanların grup üyeliğinin ispatıdır. Bu yüzden sadece somut mekân ve zaman değil aynı zamanda, somut kimliktir. Toplumsal bellek sadece gerçek ve yaşayan bir grupla ilişkilendirilebilir (Assmann, 2001: 43). Ortak belleğin bireylere somut bir dayanak noktası vermesi, ayrışma noktaları yaratır. Hatırlanan içerikler ya çok eski zamanlarda yaşanmaları veya olağanüstü olaylarla bağlantıları ile ya da hatırlamanın periyodik ritmi sayesinde zamansallık kazanır. Örneğin bayramlar, ait oldukları gruba göre ister dini açıdan kutlansınlar, ister resmi bir takvime göre kutlansınlar ortak yaşanan bir zamanı yansıtır (Assmann, 2001: 42).

1 Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi aturan@gazi.edu.tr

Nusayriler zengin kültür ve inançlarını geçmişten günümüze kadar yaşatma kabiliyeti göstererek bir kültür ve inanç dinamizmi sergilemişlerdir.

Nusayrilerde Bayramlar

Assmann, “bayramlar, varlığımızın günlük yaşamda göz ardı edilen arka planını aydınlatır. Bayramların asıl hedefi “günlük zamanın” aksi bir “kutsal zaman” yaratmak değil, zamanı bölümlere ayırmaktır. Bayramlar zamanın akışına ritim ve yapı kazandırdıkları için, zamanın da ifadesini bulduğu bir genel zaman düzeni oluştururlar” (Assmann, 2001: 61) demektedir. Nusayrilerin bayramlarına baktığımızda, zamanı bölümlere ayırmanın aksine “kutsal zaman”ın ön plana çıkarıldığını görmekteyiz.

Nusayrilik’te bayramlar ibadetlerin önemli bir parçasını teşkil eder. Bu günler hem toplu ibadetlerin yerine getirildiği hem de sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın gerçekleştirildiği zamanlardır (Keser, 2005:123).

Nusayrilerde bayramlara verilen önem sebebiyle kutlamalarında “Bayram Sahipliği Kurumu” ortaya çıkmıştır. Bütün Nusayriler bayram günlerini kutsal günler sayıp bayram esnasında düzenlenen dini törenlere katılırlar. Bayram esnasında yapılan bu dini törenlerin masraflarını üstlenen aileler vardır ve bu ailelere bayram sahibi denir. Nusayri bayram kutlamalarında dini törenin düzenlenmesi, töreni yöneten şeyh ve nakiblerin zekâtlarının verilmesi, tören esnasında kullanılacak buhur, reyhan ve tib gibi maddelerin alınması; bir tören yemeği olan “Hirisi” Türkçe adı ile “Aşure” nin yapılıp dağıtılması bayram sahipliği yapan bu ailelere ait sorumluluklardır. (Keser, 2005:112)

Bayram sahipliğini üstlenmek, aynı bayramın her yıl kutlanmasını gerektirir. Aile içinde bayram sahipliğini ilk olarak yapan kişi ölünce, genellikle çocukları da aynı bayramı kutlamaya devam ederler. Aile büyükleri ölümlerinden sonra da bu bayramın kutlanması için çocuklarına bıraktıkları mirasın bir kısmının, bayram masrafları için kullanılmasını şart koşarlar. Bayramın kutlanması her yıl aynı bayramda kurban keserek misafirleri davet etmek ve onları yedirep içirmek anlamına gelir. Bayram sahiplerine yardım için gelenler, özel olarak çağrılmadan kendileri gelip yardım ederler. Bayramda kadınlar, erkekler ve çocuklar birlikte düzenli bir iş bölümü içerisinde çalışmaktadırlar. Çalışma sırasında küs olanların nasıl barıştırılacağı ve gelenekler görüşülmekte; acılar, sevinçler paylaşılmakta ve işler birlikte yapılmaktadır (Türk, 2005: 127–12; Keser,2006:83).

Nusayriler bir yıl boyunca pek çok bayram kutlarlar. Süleyman el-Adani’ye ait Kitâb el Bâkura es-Süleymâniyye adlı eserin ikinci faslında ise Nusayrilerde bayramlar ve bayramlarda okunan dua ve merasimler yer alır.Yazar (doğum:hicri 1250) çalışmasında kendi zamanındaki bu bayramları icra eden şahısları ve mahallelerini de belirtmiştir (Sincapoğlu,1985:27). Duran Gülçiçek’in yapmış olduğu çalışmada 25 bayram adı verilmektedir (Gülçiçek, 2005: 274-275). Ömer Uluçay da, Nusayrilikle ilgili yaptığı çalışmada 2002 yılına ait kutsal günler takvimi adı altında bayram ve kutsal olarak kabul edilen günlerin listesini vermiştir. Bu listede

Nusayriler tarafından kutlanan bayram ve kutsal gün sayısı 78'dir (Uluçay, 2003:183-190). Ancak bu sayı burada zikredilen günlerin bütün Nusayriler tarafından kutlanıldığını göstermez.

Bayramların Nusayriler için iki önemli fonksiyonu mevcuttur. Bunlardan birincisi, dini görevin yerine getirilmesi, ikincisi ise fertler arası dayanışmanın artırılmasıdır. Bütün bayramlarda dayanışma, yardımlaşma ve birlik beraberlik boyutu ön planda tutulur. Bayram arifesinde imkânı olanlar, kurban keser ve dövülmüş buğdaydan 'hırisi' denen etli aşure pişirirler (Aslan, 2007: 64). Bu kutsal günlerde yemek pişirme işini ve ondan önceki günkü ev temizliğini kadınlar, "Hırisi" adı verilen kutsal günün asıl yemeğini de erkekler yaparlar. Bu geleneksel yemekler leyli'lerde akşamüstü, 'ğid'ler de sabahleyin bayram yerinde çocuklara dağıtılır. Çocuğu olmayanların ve muhtaçların evlerine bayram sahipleri tarafından yemek gönderilir. Gündüz kesilen adakların/kurbanların bir kısmı ise konu-komşuya, akrabalara ve fakirlere dağıtılır (Sertel, 2005:119-120). Evinde tören düzenleyecek, Kuran okutacak kişiler evlerine çeki düzen verir. Evlerini temizlerler, gerekirse boyatırlar. Ayrıca yoksullara yemeğin yanı sıra para ve erzak yardımı (un, bulgur, şeker, çay vb) yapılır (Aslan, 2007: 64). Bu gelenekler Nusayri inancında bir nevi sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumu işlevini görerek toplumsal bütünleşmeyi sağlamaktadır (Sertel, 2005:119-120).

Gadir Hum Bayramı (Zi'l-hicce 18. gün)

Zi'l -Hicce ayının 18'inde kutlanır. Hz. Muhammed'in veda haccı dönüşünde Gadir Hum denilen yerde veda hutbesinde Hz. Ali'yi vasî tayin ettiğine inanılan gündür. Şii İmamiyye'ye göre daha Mekke'de, "İnzâr âyeti" nâzil olduktan sonra Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin kendisine vasî ve halife olduğunu bildirmiştir. Cemâluddin İbnu'l- Mutahhar

(72671326), el Elfeyn fi İmâmeti Emiri'l- Mu'minin Ali b. Ebi Talib (Necef 1388719699) adlı eserinde, Hz. Ali'nin imâmeti için bin kadar da nakli delil getirmektedir (Fiğlali, 1984:210). Hz. Ali'nin imâmeti konusundaki en önemli ve mutlak kabul edilen delil ise Gadir Hum hadisesidir (Fiğlali, 1984:212). Gadir Hum Mekke ile Medine arasında Cuhfe yakınlarında bir yerdir. Şii İmamiyye'ye göre Hz. Peygamber, Veda Haccı dönüşü 10 Zi'l-hiccede burada konuşmuş ve yanındakilere " Ey peygamber! Sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yerine getirmemiş olursun (5. maide 67) ayeti indi. Cebrail bana Rabbinden şu emiri getirdi. Ali b. Ebi talib, benim kardeşim, vasim, halifem ve benden sonra imamdır. Ey halk! Allah onu size veli ve imam olarak tayin etti; Ona itâatı herkese farz kıldı. Ona muhalefet eden melun olacak, saygı gösteren ise rahmete erecektir. Dinleyiniz ve itâat ediniz. Allah mevlânız, Ali de imamınızdır. İmâmet ondan sonra, kıyamete kadar, onun soyundan devam edecektir. Bunu üzerine Hz. Peygamber, "ben kimin Mevlâsı isem Ali de onun Mevlâsıdır" demiştir. Böylece Hz. Ali, Hz. Peygamber tarafından Müslümanlara imam olarak tayin edilmiştir (Fiğlali, 1984:212). El- Bidaye ve'n Nihaye'de konuyla ilgili pek çok nakli örneğe de yer verilmiştir (İbn Kesir, 1994:365-372).

Kalecikli Mirati, Kербela destanında Hz. Ali'nin halifeliğini şöyle anlatmaktadır:

*Tulu etti dehre fahri kâinat
Dinin çırağı ol Ekmelüttahiyat
Efdali enbiya âledderecat
Nur ile gark etti bütün cihâm*

*Uyandı uykudan cihân uyurdu
Hak sırrını sır ehline duyurdu
Huda ana hak arslanın buyurdu
Kimse bilmez kimdir Şahı Merdâni (And, 2002:65)*

Gadir-i Hum Bayramı Hazırlıkları ve İnanışlar

Gadir Hum bayramı öncesinde ev temizliği yapılır. Her şey yıkanır ve temizlenir. Gerekli olan yiyecekler satın alınır. Gadir Hum Bayramı'nın hazırlık aşamasında 2-3 hafta önceden kurbanlık hayvan seçilir (Aslan, 2007: 68). Kurban sahipleri genellikle kurban olarak danayı seçerler. Kurban kesiminde uyulması gerekli olan kurallar mevcuttur. Abdestsiz kurban kesilmez. Bu ve bütün bayramlarda boy abdesti almayan hizmet edemez. Ayrıca bayramlarda deliler, çocuklar ve Nusayri olmayanlar, hırsızlık, zina gibi yüz kızartıcı suçları işlemiş erkek ve kadınlar görev alamazlar. Bu sayılanların dışında kalan erkekler kurban keserler, hırsı'nin yapımında yardım ederler. Kadınlar ise temizlik, ekmek pişirme, pişecek yiyeceklerin hazırlanması gibi görevleri üstlenirler. Bayramda çalışıp yardım edecek kadının temiz (abdestli) olması, hakkında kötü bir dedikodu bulunmaması, doğumdan sonra kırk günü doldurmuş olması gereklidir (Aslan, 2007: 68). Yapılan yemek misafirlerle yenir ve ihtiyacı olanlara dağıtılır. Kadınlar, bayramlarda yapılan hizmetlerde aktif rol oynarlar.

Süleyman el-Adani bayram sahiplerinin evinde yapılan bayram kutlamalarında “Kaddas et-tib” adlı duayı okuduklarından bahseder. Süleyman el-Adani'nin bahsettiği duanın bir kısmı şöyledir: “Ey Müminler! Toplanmış bulunduğunuz şu makamlara bakın da kalplerinizden kötülüğü ve şekki atın. Bizim ve sizin Mevlâmız ve yerlerin keremi ile dualarımızın kabulü ve yardımlarımızın marifeti ile dinimizin tamam olması için göğüslerinizden kini atın.” (Sincapoğlu,1985:29).

Halk arasında bayramla ilgili olarak birtakım inanç ve ritüeller de oluşmuştur. Bu inanış ve ritüellerden birkaçı şunlardır: Bayram gecesi yedi ziyaret mekânına gidenin cennete gideceğine inanılır. Kadınlar namaza giremediklerinden dolayı, bayramlarda ziyaret yerlerine giderler. Türbenin kapısında yakılan tütsülerin koklanması, türbenin kapısında kurban kesip dilek tutulması türbe ziyaretleri ile ilgili ritüeller arasında yer alır. Ziyaret yerlerinde tütsü yapmak için genellikle bakhur bitkisi bulunur.

Hatay'da bulunan türbeden biri olan Hazreti Hızır Aleyhisselam'ın türbesine gelen birçok ziyaretçiye türbeyle ait tesislerde, kazanlarda kaynatılan yöresel yemek olan hırsı ikram edi-

lır. Gadir Hum Bayramında ilgi gören bir diğer türbe ise Habib-i Neccar Dağı'nın tepesindeki Habib- Neccar'ın eşi Sultan Hanım Türbesi'dir. Yaşlı, genç ve çocukların, büyük bir sabırla yürüdüğü, yaklaşık 4 kilometrelik dağın zirvesindeki türbede ziyaretçiler ibadetlerini ve dualarını ederler. Sultan Hanım Türbesi'ne gelenlerin büyük bir çoğunluğu türbeye yürüyerek gelirler. Türbeye gelen kişiler, bozuk paraları duvara parmaklarıyla bastırarak dilek tutarlar. Para duvara yapışırsa dileklerinin gerçek olacağına inanılır. Türbelere yapılan ziyaretlerle ilgili bilgi, yerel gazetelerde de yer almaktadır (www.hataygundem.com; onuncukoygazetesi.net).

Bayram günü ağaçların bile secde ettiği inancı yaygındır. Böyle bir günde ibadet etmek için bütün Alevi esnaf, kepenklerini indirir. Hatay'da Sünniler, Museviler ve Hristiyanlar da iş yerlerini bayram dolayısıyla açmazlar. Kısacası bir süreyle hayat durur. Bayram kutlamaları esnasında dükkân açmamanın yanı sıra, insanlar kendilerini dünya işlerinden soyutlama çabası içerisinde olurlar (www.hataygundem.com; onuncukoygazetesi.net). Çamaşır yıkama, ütü, dikiş gibi işler de yapılmaz. Sebebi ise yine uğraş gerektiren bu tür işlerin insanların kendini ibadete vermesini engellemesidir.

1998 yılında Antakya merkezli olarak kurulan ve 2000 yılından bu yana Gadir Hum gününü kutlayan EHDAV (Ehl-i Beyt Kültür ve Dayanışma Vakfı) bu kutlamaları toplumsal kucaklaşma olarak nitelemektedir.

Mübahale Bayramı (Zilhicce 21.gün)

Hicret 10.yılın İslam tarihinde elçiler yılı (senetül vüfud) olarak anıldığı bilinmektedir. Hz. Muhammed bu yılın sonlarına doğru yarım ada çevresinde ve dışındaki gayrimüslim kabilelerine yönelttiği İslam'a çağırını Necran Hristiyanlarına da yöneltmiş ve mübahale olayı Necranların Medine'ye geldikleri sırada vuku bulmuştur.

Bütün İslam mezhepleri Hz. Peygamber'in Necran Hristiyanları ile mübahale etmeye giderken Kadınlardan Hz. Fatıma, evlatlarından Hasan ve Hüseyin , değerli kardeşi ve ona karşı Harun'un Musa'ya karşı olan nisbetini taşıyan Hz. Ali dışında hiç kimseyi götürmediği konusunda ittifak etmişlerdir. "Artık sana gelen bunca ilimden sonra onun hakkında seninle çekişip tartışmalara girişirlerse de ki: gelin oğullarımızı ve oğullarınız, kadınlarımızı ve kadınlarımızı çağıralım, biz bizzat gelelim, siz de gelin. Ondan sonra karşılıklı lanetleşelim de Allah'ın laneti yalan söyleyenlerin üstüne olsun". (Al-i İmran 61). Bu Ayet-i Kerimede kastedilenler ve mübahale etmeye Hz. Peygamber ile gidenler sadece bu beş kişidir (Uluçay, 2005:169; Aslan, 2007: 72). Diğer bayramlarda olduğu gibi merkezinde Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'inin olduğu bu bayramda da benzer kutlamalar gerçekleştirilir. Pişirilen yiyecekler misafirlerle yendiği gibi fakirlere de dağıtılır.

Fıraş Bayramı (Zilhicce 29.Gün)

Bu bayram, muharrem ayının birinci gecesinden kutlanır. Bu bayramın meziyeti ve özelliği Hz. Muhammed'in Kureyş müşriklerinden kurtuluşunu müjdelemesidir (Mullaoğlu,

2000:194). “Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye Hicret gecesinde, müşriklerin kendisini öldürme tertip ve tuzağına karşın, kendi yatağına Hz. Ali’yi yatırarak hicret etmesi ve Hz. Ali’nin müşrik çemberinden sağ çıktığı ve kurtulduğu gündür (Uluçay, 2003:174). Kur’an-ı Kerim’de bu fevkalade fedakarlık “insanlardan öylesi de var ki Allah rızasına nail olmak için adeta kendisini satar, Allah rızasını alır. Allah kullarını pek esirger” (Bakara, 207) diye anılmaktadır.

Hz. Ali o gece Hz. Muhammed’in yatağında sabaha kadar kalarak büyük bir fedakârlık yapmıştır (Mullaoğlu, 2000:195). Bundan dolayı, bu gün Nusayrilerce önemli ve kutsal bir gündür. Halk, bu günde kurban keser. Ayrıca bu günden bir gün önce evin bütün yatakları, yorganları yastıkları yıkanır, serilir ve havalandırılır. Böyle yaparak bütün kötülüklerin gideceğine evden uzaklaşacağına inanılır (Aslan, 2007: 75). Diğer bayram günlerinde olduğu gibi günün anlam ve önemini belirten hadisler, dualar, okunur, namazlar kılınır, namaz bitimi tarihi vakalar anlatılır dua edilir. (Aslan, 2007: 76)

Sonuç

Nusayrilerin kutladıkları Gadir Hum, Fıraş ve Mübahale Bayramları Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt’le ilgili olan bayramlardır. Bayramlar Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt sevgisini pekiştirmekte ve Anadolu’da kutlanan pek çok bayramda olduğu gibi sosyal nizam ve sosyal dayanışmayı da beraberinde getirmektedir. Ancak bu kutlamaların ve inanışların Nusayrilerin tamamında yaşayıp yaşamadığı tartışmalıdır. Bayramların ve ritüellerin bir kısmı bütün canlılığı ile yaşamaya devam ederken, bir kısmı sadece Nusayrilikle ilgili yazılı kaynaklarda ve kültürel bellekte yaşamaktadır. Uygulanma konusundaki canlılığını da yitirmiştir.

KAYNAKÇA

- AND Metin, Ritüelden Drama Kerbelâ- Muharrem- Ta’ziye, İstanbul, 2002
- ARSLAN Meryem, Hatay-(Antakya) Harbiye’de Arap Aleviliği (Nusayrılık), G.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü Lisans Tezi (Basılmamış) Ankara 2008.
- ARSLAN, Gültekin, Nusayrılık ve Nusayri İlmihali, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara 1992
- ASSMANN, Jan, Kültürel Bellek, Eski Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, Çev: Ayşe Tekin, İstanbul, 2001.
- ESKİOCAK, Nasreddin. Yaratıcının Azameti Ve Kur’an’daki Reankarnasyon, Can Yayınları, İstanbul, 1998.
- ESKİOCAK, Nasreddin. Gerçek İnsanlık Ve Din, Can Yayınları, İstanbul, 2006.
- ESKİOCAK, Nasreddin. İlk Alevi Kimdir? , Can Yayınları İstanbul, 2007.
- Fiğlalı Ethem Ruhi, İmamiyye Şiası, Ankara, 1984
- GÜLÇİÇEK, Ali Duran. “Nusayri Aleviler”, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaşî Araştırma Dergisi, Sayı:34, Yaz, 2005.

İbn Kesir, El- Bidaye ve'n Nihaye Büyük İslam Tarihi, Çeviren:Mehmet Keskin, İstanbul, 1994.

KESER, İnan. Nusayrılık-Arap Aleviliği, Karahan Kitapevi, Adana, 2006

KESER, İnan. Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması Adana Nusayrileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi , Ankara 2006.

MULLAOĞLU, Mehmet. Kutsal Kitaplarda Beşlerin Sırrı Ve Ehl-i Beyt, Kültür Bilişim Ofset, Antakya, 1999.

SİNCAPOĞLU, Abdulhamit. Kitáb el- Bákura Es- Süleymaniyye'ye Göre Nusayrılık ve Nusayriliğin Kutsal Kitabı "Kitáb el Mecmu", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi (Basılmamış) Ankara 1985.

ULUÇAY, Dr. Ömer. Nusayrılık İnanç Esasları Ve Tenasüh (Reankarnasyon), Karayan Yayınları, Adana, 2003.

TÜRK, Hüseyin. Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrılık, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005

VAROL, Ahmet, Dr. Abdurrahman Bedevi'nin Nusayrılık Adlı Kitabının ve La Grande Encyclopedia Les Nosairis Maddesinin Tercümesi ve İkisi Arasında Mukayese, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans tezi, (Basılmamış) Ankara 1986.

NUSAYRİLİĞE AİT KUTSAL MEKÂNLAR

Taş veya Para Yapıştırmak (H.Türk Arşivi)

Hızır Türbesinde Türk Bayrağı (H.Türk Arşivi)